

МИХАЙЛІЧЕНКО Тетяна Олександрівна
кандидат юридичних наук, асистент кафедри
кримінального та адміністративного права і процесу
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ЗАХОДИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ХАРАКТЕРУ ЩОДО ЮРИДИЧНИХ ОСІБ: ПРОБЛЕМИ ДО ВИРІШЕННЯ

Законом України від 23 травня 2013 року № 314-VII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України стосовно відповідальності юридичних осіб» чинний Кримінальний кодекс України (далі – КК України) було доповнено розділом XIV-1 «Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб». Однак з моменту прийняття цього Закону законодавець вже чотири рази змінював і доповнював його окремі положення (Закони України від 15 квітня 2014 року № 1207-VII, 13 травня 2014 року № 1261-VII, 9 квітня 2015 року № 317-VIII та 8 жовтня 2015 року № 731-VIII). Крім того, незважаючи на те, що з часу набрання чинності цих нововведень кримінального закону минуло вже 2 роки, в Єдиному державному реєстрі судових рішень і досі немає жодного судового рішення, в якому б до юридичної особи у відповідних випадках були застосовані заходи кримінально-правового характеру. Це дає підстави припустити, що впроваджені заходи мають недоліки, внаслідок яких, прийняті новели «не працюють». Тому метою даної роботи є спроба виявити ці недоліки.

Насамперед варто відмітити, що одразу ж після того як почали з'являтися законопроекти, в яких передбачалося запровадження заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб в науковій літературі розгорнулася жвава дискусія з приводу ряду питань: стосовно доцільності їх закріплення в КК України, відносно їх місця в системі кримінально-правових заходів, видів заходів та підстав для їх застосування до юридичних осіб тощо. Не вдаючись до перерахування та оцінки всіх позицій учасників дискусій, слід відмітити, що на нашу думку, Загальну частину КК України було доповнено Розділом IV-1 у 2013 році у зв'язку із євроінтеграційним курсом нашої держави, тому що в ряді підписаних та ратифікованих конвенцій передбачена *рекомендація* (курсив наш. – Т.М.) стосовно відповідальності юридичних осіб, зокрема за корупційні, екологічні злочини, а також злочини, вчинені організованою злочинністю, транснаціональною організованою злочинністю та ін. Видається, український законодавець обрав компромісний варіант: хоча і не встановив кримінальну відповідальність для юридичних осіб, однак здійснив спробу регламентувати їх діяльність та карати за окремі її прояви засобами кримінально-правового впливу.

Однак, як справедливо зазначає В.М. Куц, «важливою складовою протидії злочинності є її кримінально-правове забезпечення, що передбачає не лише наявність якісного законодавства, а й новітню кримінально-правову доктрину та сучасну за змістом кримінально-правову політику держави» [1, с. 43]. На жаль, законодавець, на нашу думку, безсистемно підійшов до вирішення питання стосовно відповідальності

юридичних осіб, не розробивши комплексно, належним чином концепцію такої відповідальності. Так, зокрема, Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України стосовно відповідальності юридичних осіб) № 2990 було внесено 14 травня 2013 року, а вже 23 травня 2013 року Верховна Рада проголосувала за нього. Такий поспіх, як видається, є невиправданим, оскільки, по-перше, призвів лише до нагромадження в КК України «мертвих норм», а по-друге, – до дисбалансу вже існуючих заходів.

Насамперед варто наголосити на слушній думці А.С. Нерсесяна, який відмічав ще напередодні прийняття Закону від 23 травня 2013 року № 314-VII, що «проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження заходів кримінально-правового характеру стосовно юридичних осіб» (реєстраційний № 2032) (аналізований вченим Проект є певною мірою подібним із Проектом № 2990 – уточнення наше) вважаємо недопрацьованим. З юридичної точки зору він не відповідає доктрині вітчизняної кримінально-правової науки та допускає необґрунтовано розширене тлумачення норм Конвенції ООН проти корупції від 31 жовтня 2003 року та Кримінальної конвенції проти корупції від 27 січня 1999 року» [2, с. 190].

Отже, введений поспішно до Загальної частини КК України розділ XIV-1 «Заходи кримінально-правового примусу щодо юридичних осіб» зберігає й нині, незважаючи на внесені зміни, ряд недоліків, які призводять до таких наслідків:

Практика *de-facto* не сприйняла новел, тому ці норми й не застосовуються.

На сьогодні в Україні, крім заходів кримінально-правового характеру, одночасно існує цивільна та адміністративна відповідальності юридичних осіб. Виникає питання, на яке поки що немає точної відповіді: чому законодавець не обмежився традиційним варіантом і не передбачив адміністративну відповідальність юридичних осіб, у випадках, коли її уповноважена особа від імені (та в інтересах юридичної особи) вчиняє певні злочини? Адже ратифіковані конвенції не передбачають, який саме вид юридичної відповідальності має бути передбачений в кожній країні-учасниці. І хоча особливістю адміністративної відповідальності юридичних осіб є те, що ані в Кодексі України про адміністративні правопорушення, ані в будь-якому іншому нормативному акті немає чіткого і вичерпного переліку адміністративних стягнень, які застосовуються до юридичних осіб, тоді як формування і закріплення такого переліку, по-перше, позитивно вплинуло на адміністративну галузь і, по-друге, не переважувало б кримінальне право. Якщо ж проаналізувати національне законодавство, то можна побачити, що перелік існуючих адміністративних стягнень є не лише достатньо широким (див. публікації О.Т. Зими, М.В. Удода, О.Г. Літуса та ін. [3, 4, 5]), але й перекликається із заходами кримінально-правового характеру. Так, приміром, згідно із ст. 238 Господарського кодексу України (далі – ГК України) за порушення встановлених законодавчими актами правил здійснення господарської діяльності до суб'єктів господарювання можуть бути застосовані уповноваженими органами державної влади або органами місцевого самоврядування адміністративно-господарські санкції, тобто заходи організаційно-правового чи майнового характеру, які спрямовані на припинення правопорушення суб'єкта господарювання та ліквідацію його наслідків. До того ж ст. 239 ГК України передбачено, що органи державної влади та органи місцевого са-

моврядування відповідно до своїх повноважень та у порядку, встановленому законом, можуть застосовувати до суб'єктів господарювання адміністративно-господарські санкції, серед яких і адміністративно-господарський штраф, що визначається законом як грошова сума, що сплачується суб'єктом господарювання до відповідного бюджету в разі порушення ним встановлених правил здійснення господарської діяльності (ч. 1 ст. 241 ГК України), а перелік порушень, за які з суб'єкта господарювання стягується штраф, розмір і порядок його стягнення визначаються законами, що регулюють податкові та інші відносини, в яких допущено правопорушення (ч. 2 ст. 241 ГК України). Слід відразу відмітити, що часто розмір штрафу, як вид адміністративного стягнення, не є меншим від розміру штрафу, який застосовується відповідно до ч. 1 ст. 96-7 КК (двократний розмір незаконно одержаної неправомірної вигоди). Також до юридичної особи можуть бути застосовані такі адміністративно-господарські стягнення як: вилучення прибутку (доходу); стягнення зборів (обов'язкових платежів); застосування антидемпінгових заходів; припинення експортно-імпортних операцій; застосування індивідуального режиму ліцензування на умовах та в порядку, визначених законом; зупинення дії ліцензії (патенту) на здійснення суб'єктом господарювання певних видів господарської діяльності; анулювання ліцензії (патенту) на здійснення суб'єктом господарювання окремих видів господарської діяльності; обмеження або зупинення діяльності суб'єкта господарювання; ліквідація суб'єкта господарювання; інші адміністративно-господарські санкції, встановлені цим Кодексом та іншими законами (ст. 238 ГК України). Отже, і штраф, і ліквідація юридичної особи вже достатньо давно існують як види адміністративних стягнень, які застосовуються до юридичних осіб.

Ще однією дилемою є питання щодо існування необґрунтованого та неповного переліку тих злочинів, які вчинила уповноважена особа від імені (та в інтересах) юридичної особи, за які можливе застосування таких заходів кримінально-правового характеру. Так, А. Данилевський відмічає, що законодавчо закріплений перелік злочинів, що вчиняються уповноваженою фізичною особою від імені (та в інтересах) юридичної особи є дуже невеликим, хоча у галузевому законодавстві міститься вказівка на необхідність застосування заходів кримінально-правового впливу щодо юридичних осіб у зв'язку із вчиненням уповноваженою фізичною особою, приміром, такого злочину як зайняття гральним бізнесом (ст. 203-2 КК України). Таким чином, констатує автор, питання вирішене лише наполовину [6, с. 49]. Погоджуючись із дослідником, варто відмітити, що нині перелік у нас закріплений достатньо широкий, бо серед вказаних злочинів є *окремі* (курсив наш. – Т.М.) злочини проти: основ національної безпеки; волі, честі та гідності особи; виборчих прав громадян; громадської безпеки; корупційних злочинів; військових злочинів; злочинів у сфері господарської діяльності; злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів. Водночас пропонуємо, якщо все ж залишати аналізові заходи в КК України, розширити перелік злочинів за рахунок ст.ст. 157, 206-2, 236, 237, 239-1, 240-244, 254 та 354 КК України (більш детально див. наукові тези Михайліченко Т.О. [7].)

При цьому вважаємо позицію А. Данилевського щодо недоцільності обмеження кола злочинів, які можуть виступати підставою для застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб [6, с. 49], передчасною внаслідок загрози неприйняття такого підходу суспільством та (або) ймовірності зловживань.

Отже, на підставі вищевикладеного, вважаємо, що існуючий в чинній редакції розділ Загальної частини КК «Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб» не виконує поставлені законодавцем задачі, а отже, de-facto й не є заходом протидії злочинності, оскільки його закріплення відбувалося без розроблення науково-обґрунтованої концепції та без врахування вже існуючих в українському законодавстві норм із подальшим їх взаємоузгодженням.

Список використаних джерел:

1. Куц В. Сучасні проблеми кримінально-правового забезпечення протидії злочинності / Куц В. // Протидія злочинності: теорія та практика: матеріали V Міжвузівської наук.-практ. конф. студентів, курсантів, аспірантів та молодих учених (Київ, 18 жовтня 2013 р.). – К.: Національна академія прокуратури України, 2013. – С. 43–47.
2. Нерсесян А.С. Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичної особи: аналіз нового законопроекту / А.С. Нерсесян // Вісник Вищої ради юстиції. 2013. – № 2 (14). – С. 181–192.
3. Зима О.Т. Адміністративна відповідальність юридичних осіб: дис. ... канд. юрид. наук / О.Т. Зима. – Х.: Б. в., 2001. – 164 с.
4. Зима О.Т. Адміністративна відповідальність юридичних осіб в Україні: процес становлення: [розд. 5, § 2] // Проблеми правової відповідальності: моногр. / В.Я. Тацій [та ін.]; за ред.: В.Я. Тація, А.П. Гетьмана, В.І. Борисова. – Х.: Право, 2014. – С. 162–175.
5. Удод М.В. Адміністративна відповідальність юридичних осіб / М.В. Удод, О. Г. Літус // Вісник Академії митної служби України. – Серія: Право. – 2010. – № 1. – С. 90–95.
6. Данилевський А. Заходи кримінально-правового впливу / А. Данилевський // Протидія злочинності: теорія та практика: матеріали V Міжвузівської наук.-практ. конф. студентів, курсантів, аспірантів та молодих учених (Київ, 18 жовтня 2013 року). – К.: Національна академія прокуратури України, 2013. – С. 47–51.
7. Михайліченко Т.О. Заходи кримінально-правового характеру до юридичної особи: питання щодо переліку злочинів / Т.О. Михайліченко // Соціальна функція кримінального права: проблеми наукового забезпечення, законотворення та правозастосування: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 12–13 жовтня 2016 року). – Х.: Нац. юрид. ун-т ім. Я. Мудрого, НДІ вивч. пробл. злочинності ім. акад. В.В. Сташиса НАПрН України, Всеукр. громад. орг. «Асоц. кримінал. права», 2016.

Генеральна прокуратура України
Національна академія прокуратури України
Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності
імені академіка В.В. Сташиса
Національної академії правових наук України
Союз юристів України

ПРОТИДІЯ ЗЛОЧИННОСТІ: ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА

Матеріали VII Всеукраїнської
науково-практичної конференції

19 жовтня 2016 року

м. Київ
2016

УДК 343.85+343.9

ББК 67.99

П 78

Організаційний комітет:

Толочко О.М. (голова); Севрук Ю.Г., Лісова Н.В. (заступники голови); Неділько В.Г., Загиней З.А., Гладун О.З., Барандич С.П., Біднова О.О., Деркач О.В., Микитенко В.В., Першин В.Г., Рудь Н.Г.

Протидія злочинності: теорія та практика: матеріали VII Всеукраїнської науково-практичної конференції (19 жовтня 2016 року). – К.: Національна академія прокуратури України, 2016. – 634 с.

ISBN 978-617-7220-83-0

У збірнику матеріалів VII Всеукраїнської науково-практичної конференції «Протидія злочинності: теорія та практика», співорганізаторами якої виступили Генеральна прокуратура України, Національна академія прокуратури України, Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності імені академіка В.В. Сташиса Національної академії правових наук України, Союз юристів України, вміщено тези наукових повідомлень і виступів її учасників.

Захід, що відбувся 19 жовтня 2016 року в Національній академії прокуратури України, було організовано з метою об'єднання зусиль науковців і практичних працівників у розв'язанні проблем протидії злочинності, а також вироблення рекомендацій щодо удосконалення кримінального, кримінально-виконавчого та кримінального процесуального законодавства.

УДК 343.85+343.9

ББК 67.99

Тези наукових повідомлень і виступів друкуються в авторській редакції з незначними коректорськими правками. Відповідальність за точність поданих фактів, цитат, цифр, прізвищ тощо несуть автори.

ЛИСЕНКОВ Матвій Олександрович

Проблеми здійснення спеціального досудового розслідування
в особливих умовах..... 372

ЛИСЕНКОВА Кіра Євгеніївна

Проблемні аспекти відкриття матеріалів
кримінального провадження іншій стороні375

ЛИХОЛАТ Світлана Михайлівна**РЕВАК Ірина Олександрівна**

Наукові підходи до тлумачення сутності
економічних злочинів та їх класифікації.....378

ЛІХОВИЦЬКИЙ Ярослав Олександрович

Запобігання діяльності прокуратури у кримінальному провадженні381

МАЗУРИК Святослав Володимирович

Теоретичні аспекти інформаційного забезпечення
в органах прокуратури..... 383

МАРЧУК Макар Петрович

До питання зниження рівня корупційного тиску
на бізнес в Україні 386

МИРОНЮК Тетяна Василівна

Особливості організації та здійснення правоохоронної
діяльності поліції в зарубіжних країнах.....391

МИТНИК Уляна Миколаївна

Окремі питання протидії насильницькій злочинності
у зарубіжних країнах..... 395

МИТРОФАНОВ Ігор Іванович

До розуміння формулювання «кримінально-правове забезпечення
охорони професійної діяльності журналіста» 398

МИХАЙЛІЧЕНКО Тетяна Олександрівна

Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних
осіб: проблеми до вирішення..... 404

МОСТЕПАНЮК Людмила Олександрівна

Недоліки кримінально-правової охорони
законної професійної діяльності журналістів..... 408